

KÜRESELLEŞME VE YERELLEŞME

H.Çağatay Keskinok, Melih Ersoy¹

Son yılların en dile düşmüş terimi olan küreselleşme (ya da globalleşme) gerçekte hiç de yeni bir olgu değil. Ulusal ekonomilerin, ulusal sınırların, ulusal kültürlerin çözülerek dünya ölçeğinde bütünleşmesi anlamında kullanılan bu olgunun en belirleyici özelliğini uluslararası sermaye hareketleri oluşturmaktadır.

Ancak, yukarıda da değinildiği gibi, merkez ülkelerden çevre ülkelere yapılan sermaye ihracı ilk kez yaşanan bir olgu değil. Günümüzden yaklaşık yüzyıl önce Lenin "kapitalizmin en üst evresi" olarak tanımladığı emperyalizmin ayırt edici niteliği olarak "sermaye ihracı"nı vurguluyordu. 19.yy kapitalizminin, meta ihracı ve ucuz hammadde ithaline dayanan bir önceki evreden farkı, sermayenin ulusal sınırları aşarak dünya coğrafyasına açılmasıydı. Kuşkusuz, üzerinde güneş batmayan bir sömürge imparatorluğunun varlığı bu bütünleşmeyi kolaylaştırıyor ve iki dünya savaşı sonrasında oluşan ulusal sınırlar gibi engellerle karşılaşmıyordu. Bazı araştırmacılar, günümüz dünya ekonomisi ve ticaretinin 1870-1914 dönemi ile karşılaştırıldığında, daha az bütünleşmiş ya da daha az kürselleşmiş olduğunu bile ileri sürmektedirler.

1914 de başlayan 1.Dünya Savaşı ve onu izleyen yıllarda ortaya çıkan dünya iktisadi buhranı ile Ekim Devriminin Rusya'daki başarısı, daha önceki dönemle karşılaştırıldığında ulusların ulusların kendi içlerine kapanmalarına, dolayısı ile de dünya ticareti ve sermaye hareketlerinin gerilemesine yol açtı.

2.Dünya Savaşı sonrası toparlanan merkezin kapitalist ülkeleri, gerek ulusal ve gerekse de uluslararası düzeylerde yepyeni koşullarda üretim ve ticaret yapmak zorunda kaldılar. Merkez ülkelerde devletin, hem üretim ve hem de toplumsal alanlara önemli bir düzenleyici olarak katıldığı Keynesgil gelişme modeli benimsendi. Uluslararası düzeyde ise, bir yandan 19.yüzyılın tek merkezli/kutuplu politik yapısı kırılmış, diğer yandan da çok sayıda eski sömürge ulusal bağımlılıklarına kavuşmuş ve ulusal sınırlar oluşmuştu.

Ancak, daha da önemlisi, artık kapitalizmle yarışan yeni bir kalkınma yolu -sosyalist model- az gelişmiş ülkeler için örnek olmaya başlamıştı. 1950'li yılların modernist kalkınma iktisadi, az gelişmiş ülkelerde sanayileşmenin önemini vurgularken, devletçi ve planlamacı Keynesgil

¹ *Ada- Kentliliyim*, 1997, c.3, n.9, ss.54-58

modelin başarısını kısmen de bu ülkelerin kıt kaynağı olan sermayenin merkez ülkelere çevre ülke hükümetlerine kredi, borç ya da hibe biçimlerinde aktarılmasıyla -yayılmacı modelle- sağlanabileceğini savunarak bu ülkeleri kendi etki alanlarında tutmaya çalışıyordu. Bretton Woods sistemi kısa vadeli spekülasyon sermaye hareketlerini denetlerken, uluslararası uzun vadeli, düşük faizli resmi krediler ve dolaysız yatırımların az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunlarının çözümüne katkıda bulunacağı savunuluyordu. Nitekim, çevre ülkelere yapılan resmi sermaye ihracı yanısıra çokuluslu şirketlerce yapılan dolaysız yatırımlarla az gelişmiş ülkelerde sabit sermaye yatırımları arttı ve güçlendi. Bu yatırımları yapan şirketlerin çevre ülkelerin politik ve iktisadi yapılarını nasıl kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirdiğini hepimiz biliyoruz. Ancak, bu şekilde yaratılan artı değer önemli bir bölümünün merkez ülkelere aktarılmasına, ulusal kaynakların plansızca, doğal çevrenin insafsızca talan edilmesine karşın bu tür sabit sermaye yatırımlarının bu ülkelerin üretim kapasitelerinin ve istihdam olanaklarının artmasına katkı sağladıkları da yadsınamaz bir gerçektir.

1970'li yıllara gelindiğinde ise, merkez ülkeler önemli sorunlarla karşılaştılar. Özellikle tüketim malları üreten sektörde, homojen malların üretim bantlarında kitlesel olarak üretimi diye özetleyeceğimiz ve yarım asırlık geçmişi olan Fordist üretim modelinde, ölçek tasarruflarının sınırlarına varılması verim artışını yavaşlatmıştı ve bu durum kar oranlarında düşüşe neden oluyordu. Bu gelişmeler üretim alanında yatırımın çekiciliğini yitirmesine yol açarken, petro doların da katkısıyla finans kesiminde, önemli tutarlarda mali sermaye birikmeye başlamıştı. Üretim kesimi yeni koşullara, daha sonra post-fordist diye adlandırılan ve firmaların verimsiz bölümlerinin kapatılması, taşarınlaştırma, fason üretim, mal farklılaşması ve bilgisayar destekli tasarım/ üretim tekniklerini öne çıkartan önlemler olarak, kısacası kendisini yeniden yapılandırarak, uyum sağlamaya çalıştı. Bu arada, bazı üretim kalemleri tümüyle ya da canalcı birimleri merkez ülkede tutarak üretimin belirli aşamaları çevre ülkelere taşındı. Böylece, ucuz emek gücünün sağladığı fırsatlardan yararlanarak kar oranlarının düşmesine karşı önlem alınmaya çalışıldı. Ancak, bu tür yabancı sermaye yatırımları dünya üretiminin hala oldukça düşük bir bölümünü oluşturuyor.

Büyük ölçüde üretimden kopan mali sermaye ise "sıcak para" adı verilen spekülasyon, kısa vadeli sermaye biçiminde zaman ve mekan kavramlarının ortadan kalktığı dünya yüzeyinde hızla yer değiştirmektedir. Trilyon dolarlarla ifade edilen büyük hacimdeki para stoğu kendisine en yüksek spekülasyon kazancı getirecek ülkelerin para piyasalarının peşinde koşmaktadır. Küreselleşen sıcak para, girdiği ülkede, geçici bir refah ve iktisadi rahatlama getirmekte ancak, beklediği spekülasyon kazancının azalması ya da hükümetler tarafından bu kazancı sınırlayacak iktisadi politikaların uygulanmaya konulması durumunda hızla terkettiği ülkeyi büyük bir kaos ve iktisadi buhran içine itmektedir. Bilgisayar teknolojisinin ulaştığı gelişme düzeyi bu tür bilgileri ve spekülasyon paranın akış yönünü belirleyecek kararların ilgili

tarafına anında iletilmesine ve işleme konulmasına olanak vermektedir. Geriye kalan tek sorun bu tür işlemlerin önüne ulusal politikalar düzeyinde çıkartılabilecek engellerin ortadan kaldırılmasıdır. İşte, küreselleşme ideologları uluslararası mali sermayenin önündeki tek engel olan ulus devletleri iyice küçültmek, etkisizleştirmek ve kısacası bir politik erk kaynağı olmaktan çıkartmak için hergün yeni bir gerekçe ile karşımıza çıkmaktadırlar.

Sermayenin ve ticaretin önündeki engeller tek tek kaldırılarak küreselleşmeleri sağlanırken, emeğin uluslararası hareketinin önüne tüm zamanların en katı duvarları örülmektedir. Dolayısı ile, sınıf mücadelesinin coğrafyasını yine ulus devletlerin sınırları belirlemektedir. Bu sınırlar içinde yapılan mücadelenin alanını oluşturan devletin, sosyal refah devleti işlevlerinden arındırılarak küçültülmesi, emeğin toplumsal düzeyde artı değerden daha fazla pay alma yönündeki taleplerini işyeri düzeyinde yapılacak mücadele ile sınırlandıracak ve toplumsal gücünün büyük ölçüde yitirilmesine yol açacaktır. İşçi sınıfının mücadelesi bu yolla etkisizleştirilirken, diğer toplumsal kesimlerin, devlet gücünü dışlayarak/yadsıyarak sivil toplumculuk yoluyla yönlendirme/yönetme projeleri sermayenin beklentileri ile örtüşmektedir. Böyle bir dünya, genelde sermayenin özeldede çokuluslu şirketlerin mutlak hegemonyasına terkedilmiş, çalışan kitleler için ise hiçbir geleceğin olmadığı bir yer olacaktır.